

Den kapitalistiska kon ska inte slaktas, hon ska mjölkas

Under ett par år arbetade jag i Montreal, som ligger i den vänsterorienterade provinsen Quebec. Ett givet samtalsämne i diskussionerna med mina progressiva kollegor på universitetet var den svenska välfärdsmodellen. Bilden de ville få bekräftad var att Sverige utgör ett socialistiskt alternativ till den amerikanska berättelsen, där individen är sin egen lyckas smed.

Jag fick dämpa deras entusiasm något med argumentet att Sverige är ett kompromissernas land. Tidigt förstod Socialdemokraterna värdet av att mjölka den kapitalistiska kon, i stället för att slakta den. Storkapitalet kom i sin tur att uppskatta socialdemokratin som en betrodd partner. Senare kom modellen att utvecklas till en uppgörelse, där vänstern fick ha höga skatter medan högern tilläts ha privata entreprenörer i den svenska välfärdsmodellen. Kombinationen mellan hög personlig valfrihet och en stor offentlig sektor är svår att förstå för den som delar upp världen i ekonomisk socialism och ekonomisk liberalism. I Sverige har vi ju anammat både den kapitalistiska idén och idén om den ambitiösa välfärdsstaten. Det kan tyckas vara en motsägelse, men som Pär Nuder har uttryckt saken – humlan flyger.¹

Finns det något bra namn på en sådan modell? En träffande beteckning är den som Andreas Bergh använder som titel på sin lärobok – *Den kapitalistiska välfärdsstaten*.

I *Den kapitalistiska välfärdsstaten* tar Bergh med oss på en historisk exposé där han förklarar grunddragen i den svenska modellen. Boken ger en lättöverskådlig sammanfattning över gångna seklers goda och mindre goda erfarenheter av samarbete mellan kapital och stat.

Berghs ärende är även att lyfta fram det svenska – till skillnad från det socialdemokratiska – i vår modell. I korthet går Berghs berättelse ut på att den svenska modellen är lika mycket en skapelse av borgerlig politik som av socialdemokratisk dito. Historien om den svenska modellen tar sin början långt tidigare än de socialdemokratiska kraftdagarna. I själva verket påbörjade Sverige vandrigen från att ha varit ett av Europas fattigaste länder under andra halvan av 1800-talet till att 100 år senare vara ett av de allra rikaste i världen. Resan som Sverige påbörjade till den allra högsta toppen skedde sålunda långt innan några socialdemokratiska reformprogram sett dagens ljus. Modellens rötter finner Bergh i stället i: ”skiftesreformerna från slutet av 1700-talet, folkskolan 1842, den kvinnliga arvsrätten 1845 och skråväsendets avskaffande 1846” (s 49). Genom reformerna växte det fram en tydlig uppdelning, men också ett givande samspel, mellan politik och marknad: ”Överhuvudtaget kan många av framgångsfaktorerna förstås som att det rädde en rationell arbetsdelning mellan marknad och politik, där politiken skapade stabila spelregler och jämlika förutsättningar, medan marknaden skapade innovationer och ökat välstånd” (s 49).

Bokens styrka är det koncisa formatet och strävan att sammanfatta ett komplicerat skeende i enkla argument. Mycket hinns med på de 200 sidorna.

RECENSION

Andreas Bergh:
Den kapitalistiska välfärdsstaten, Studentlitteratur, 2015, 194 sidor, ISBN 978-91-44-10469-0.

¹ Apropå humlor, i ett nytt *working paper* med titeln ”Burying the Bumblebee Once and for All: Does Big Government Hurt Growth Less in High-Trust Countries?” (Bergh och Björnskov 2016) visar Andreas Bergh att i samhällen med hög tillit tenderar de offentliga utgifterna att öka på ett sådant sätt att de riskerar att hämma tillväxten.

Men styrkan är också bokens svaghet. Boken är uppdelad på åtta korta kapitel, där vissa fungerar bättre än andra. Jag har flest funderingar kring det andra kapitlet, där Bergh vill förklara vilka faktorer som gjorde den svenska resan från fattig till rik möjlig. Här förklaras nämligen att Sverige blev både rikt och jämlikt på samma gång. I mitt tycke går den berättelsen för snabbt och känns något pliktskyldig. Nyanser i det historiska skeendet går förlorade när kampen för jämlikheten ses som en del i den kompromissande andan.

Hela den svenska resan fram till 1970-talet beskrivs av Bergh till tonerna av kompromissernas betydelse. Bergh missar därmed kampen om den politiska jämlikheten och jämställdheten. Även om landets resa mot den ekonomiska toppen tog fart under andra delen av 1800-talet, så innebar det inte att utvecklingen var jämnt fördelad. Tvärtom, den politiska jämlikheten tog förhållandevis god tid på sig att utvecklas i Sverige. Och utvecklingen var långtifrån konfliktfri. I Per T Ohlssons bok *Svensk politik* (Ohlsson 2015) finns en målande beskrivning om hur Sverige 1917 var på randen till väpnad konflikt. I landet rådde svält och massprotester. Vid riksdagshuset var polismästare Tamm på väg att ge marschorder till att attackera en uppjagad folksamling. En underordnad, kommissarie Kempe, såg emellertid vad som höll på att hända och drog helt sonika bort sin chef från platsen. I annat fall hade det kunnat gå riktigt illa. Under den senare delen av 1800-talet och i början av 1900-talet var det Norge och inte Sverige som de progressiva krafterna hämtade inspiration ifrån. När det gällde kvinnors rättigheter var Sverige också senfärdigt och införde t ex allmän rösträtt efter de andra nordiska länderna. Vägen mot den politiska jämlikheten kan på avstånd se ut som om en lugn tillställning, men utgången hade kunnat bli en annan.

I Berghs betraktelse över den svenska modellens historia blir det svenska 1970-talet en anomali som inte passar in i berättelsen om den kapitalistiska välfärdsstaten. I själva verket bröts det fungerande samspelet av Socialdemokraterna på 1970-talet, när staten gav sig i kast med att kraftfullt utöka sina marknadsandelar på den kapitalistiska spelplanen. Detta står i bjärt kontrast till den socialdemokratiska historiskrivning där 1970-talet tillhör Palme och hur partiet utvecklade den svenska modellen.

Striden om 1970-talet är intressant. Samtidigt som jag läste Berghs bok läste jag även LO-ekonomen Dan Anderssons *Tak för fattigdom – så skyddar vi demokratin* (Andersson 2015). I Anderssons version utgjorde 1970-talet den svenska modellens crescendo. Därefter har Sverige inte varit sig likt: ”Sverige var för 35 år sedan ett av världens mest jämlika, kanske det mest jämlika, med låg andel fattiga i befolkningen. Få barn var fattiga. Nu förändras Sverige snabbt mot fler fattiga eller nästan fattiga. De flesta som är fattiga är inte asylflyktingar eller invandrare. De har bott i Sverige länge” (Andersson 2015, s 51).

Vägen mot ett bättre Sverige går via höga skatter och en omfattande omfördelning av resurserna, menar Andersson. I Berghs version är det i stället regleringarna under 1970-talet som var skulden till den avstannade ekonomiska utvecklingen. Det är tämligen givande att läsa dessa böcker parallellt. Inte bara historiebetraktelsen skiljer sig åt. Det gör även reformförslagen. Andersson och Bergh borde vara en given duo för den som vill ha två pålästa debattörer med två helt olika infallsvinklar på den svenska modellens ursprung och framtid.

En invändning mot Berghs hårda omdöme gentemot 1970-talet är att det faktiskt finns utrymme att nämna

ett viktigt särdrag som utvecklades extra kraftfullt under denna period – den svenska jämställdheten. Jämställdheten mellan kvinnor och män gick in i en viktig ny fas på 1970-talet. Det genomfördes reformer där sambeskattningen avskaffades, förskolan byggdes ut och kvinnors sysselsättningsgrad ökade kraftigt på arbetsmarknaden. Likaså ökade andelen kvinnor i riksdagen snabbare än tidigare. Kvinnorna kom ut i arbetslivet på ett helt annat sätt under 1970-talet och därmed förmådde samhället att på ett bättre sätt än förut ta tillvara på potentialen hos många fler av landets medborgare. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv förtjänar dessa reformer ett erkännande.

I kapitlet om avregleringarnas konsekvenser, kapitel 6, presenteras många av de avregleringar som implementerats inom bl a områden som infrastruktur, sjukvård och skola. Här önskar jag att Bergh även tog en annan sorts kritik som finns emot avregleringarna inom offentlig sektor. Det finns nämligen oroande tecken på att kriminella element upptäckt att det finns goda förtjänster att göra inom välfärdssektorn. I ljuset av ett antal rättsprocesser är det svårt att inte tänka på hur privatiseringen av hemtjänsten i Södertälje infiltrerades av kriminella aktörer och hur programmet med jobbcoacher delvis fick läggas ner av samma orsaker. Brottsförebyggande rådet (2015) har också varnat för myndigheternas dåliga

kontroll av olika utbetalningar och menar att "[d]en beskrivna brottsligheten kan i förlängningen utmana gruppsolidariteten i samhället". Här finns en aspekt som Bergh inte tar upp, men som borde vara ett ämne för en diskussion kring villkoren för avregleringar inom den offentliga sektorn.

Likväl, på det stora hela är Berghs bok ett gediget hantverk som nogsamtt refererar till aktuell forskning på ett enkelt och pedagogiskt sätt. Ett extra plus ges till de många tabellerna med aktuell statistik och därtill ett fylligt appendix med ytterligare information av intresse. För den som snabbt vill sätta sig in i den svenska kapitalistiska välfärdsmodellen bakgrund, framväxt och utmaningar erbjuder Berghs bok en mycket god introduktion.

Patrik Öhberg

Statsvetenskapliga institutionen,
Göteborgs universitet

REFERENSER

Andersson, D (2015), *Tak för fattigdom – så skyddar vi demokratin*, Hjalmarsson & Högborg, Stockholm.

Bergh, A och C Bjørnskov (2016), "Burying the Bumblebee Once and for All: Does Big Government Hurt Growth Less in High-Trust Countries?", IFN Working Paper 1119, IFN, Stockholm.

Brottsförebyggande rådet (2015), "Grovt bidragsfusk kan liknas vid organiserad brottslighet", *Dagens Nyheter*, 30 mars 2015.

Ohlsson, P T (2015), *Svensk politik*, Historiska Media, Lund.